

2018 and 2019, the growth rates of the total output created in Bulgaria were about twice as high as those characterizing the integration community. Only in 2013, 2014 and 2016 was there an increase ahead of Bulgaria in the European Union.

Conclusion

In conclusion, it is evident that Bulgaria has made significant contributions to the economic growth and development of the European Union since its accession in 2007. Despite facing various challenges and obstacles, such as the global economic crisis and the COVID-19 pandemic, Bulgaria has managed to maintain steady economic growth and has been making continuous efforts to improve its economic situation. However, there are still challenges that Bulgaria needs to address in order to fully realize its potential as a member of the European Union.

Overall, Bulgaria's contribution to the economic success of the European Union cannot be understated. As a member state, Bulgaria has demonstrated its commitment to the European Union's values and has been a valuable partner in advancing the European Union's economic agenda. As such, Bulgaria's role in the European Union will continue to be significant and its contributions will continue to be crucial to the success of the European Union as a whole.

References

1. Eurostat (2021), *ESA Supply and Use Tables; FIGARO input-output tables*. <https://ec.europa.eu/eurostat/web/esa-supply-use-input-tables/figaro>

ACKNOWLEDGEMENTS

«This work was financially supported by the UNWE Research Programme (Research Grant №1/2022)».

ДАНИ ПРО АВТОРА

Сабріна Калінкова, кандидат економічних наук, асистент кафедри «Маркетинг і стратегічне планування», Університет національної і світової економіки, Софія
email: s.kalinkova@unwe.bg

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

Sabrina Kalinkova, Dr., Chief Assistant at the Department of «Marketing and Strategic Planning» at the University of National and World Economy, Sofia.
email: s.kalinkova@unwe.bg

УДК 334.7:005.932

<https://doi.org/10.31470/2306-546X-2023-56-65-76>

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ І ПРОБЛЕМИ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Шугалій А. М.

Вже більше року в Україні триває розпочата Росією війна проти України, яка є найбільшою за масштабами з часів Другої світової війни. Починаючи з 24 лютого 2022 року в Україні запроваджено військовий стан. У зв'язку з цим Україна зіштовхнулася з низкою питань, які потребують ретельного вивчення, негайного оперативного вирішення та державного регулювання. Зовнішньоекономічна діяльність підприємств в умовах воєнного стану має певну специфіку. Протягом усього часу повномасштабної війни економіка країни зазнала колосальних втрат, які продовжують накопичуватись.

Суттєву роль у стабілізації та відновленні економіки відіграє детальний аналіз поточної ситуації та чинників, що впливають на неї, а на підставі зроблених висновків - оперативне державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності з метою забезпечення національної безпеки.

Державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності спрямовується на захист економічних інтересів України, прав і законних інтересів суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності. На сьогодні зовнішньоекономічна діяльність повинна забезпечити національну безпеку держави без перебільшення.

У сучасних умовах, коли окремі бюджетотворюючі підприємства держави зруйновані або пошкоджені, частина території окупована, а інша знаходиться під постійним обстрілом в зоні бойових дій, міжнародні логістичні шляхи експорту та імпорту товарів та логістичні центри постачання та зберігання товарів порушено, енергетична система зазнає безпрецедентних руйнувань, деякі міжнародні транспортні коридори закриті, а інші працюють з великим перевантаженням, пункти пропуску для авіаційного сполучення по всій державі закриті, а морські порти працюють в обмеженому режимі - державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності підприємств має велике значення.

При цьому важливо забезпечити створення сприятливих умов для підприємств, що діють в умовах бойових дій та обмежень. Державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності повинно забезпечувати їх захист та підтримку, зокрема шляхом зменшення бюрократичних перешкод,

прискорення процедур митного оформлення, спрощення правил експорту та імпорту товарів. Такі заходи допоможуть підприємствам зберегти конкурентоспроможність в умовах кризи та зміцнити позиції на міжнародному ринку.

Ключові слова: зовнішньоекономічна діяльність, зовнішньоекономічна діяльність підприємств, зовнішньоекономічна політика, міжнародна торгівля, світовий ринок, державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності, імпорт, експорт, воєнний стан, національна безпека держави.

CURRENT TRENDS AND PROBLEMS OF FOREIGN ECONOMIC ACTIVITIES OF ENTERPRISES IN THE CONTEXT OF A MILITARY STATE

Shuhalii Anatolii

The war that Russia started against Ukraine more than a year ago, which is the largest in scale since World War II, continues in Ukraine. Starting from February 24, 2022, martial law has been introduced in Ukraine. In connection with this, Ukraine has faced a number of issues that require careful study, immediate operational resolution, and state regulation. The foreign economic activity of enterprises under conditions of martial law has a certain specificity. Throughout the full-scale war, the country's economy has suffered enormous losses, which continue to accumulate.

A detailed analysis of the current situation and the factors that affect it plays a significant role in stabilizing and restoring the economy, and based on the conclusions drawn, prompt state regulation of foreign economic activity is essential to ensure national security.

State regulation of foreign economic activity is aimed at protecting Ukraine's economic interests, as well as the rights and legitimate interests of foreign economic activity entities. Currently, foreign economic activity should ensure national security without exaggeration.

In modern conditions, when some budget-forming enterprises of the state are destroyed or damaged, part of the territory is occupied, and another is constantly shelled in the combat zone, international logistics routes for export and import of goods and logistics centers for supply and storage of goods are disrupted, the energy system is experiencing unprecedented destruction, some international transport corridors are closed, and others work with significant overload, state regulation of foreign economic activity of enterprises is of great importance.

At the same time, it is important to create favorable conditions for enterprises operating in conditions of combat and restrictions. State regulation of foreign economic activity should provide their protection and support, including by reducing bureaucratic obstacles, accelerating customs clearance procedures, and simplifying rules for the export and import of goods. These measures will help enterprises maintain competitiveness in crisis conditions and strengthen their positions in the international market.

Key words: foreign economic activity, foreign economic activity of enterprises, foreign economic policy, international trade, world market, state regulation of foreign economic activity, import, export, state of war, national security of the state.

Постановка проблеми. Пошуки нових механізмів організації зовнішньоекономічної діяльності (далі - ЗЕД) та збереження експортного потенціалу є надзвичайно важливими завданнями для України в умовах воєнного стану. Під час воєнного стану економіка України зіштовхнулася з низкою проблемних питань по кожному напрямку, особливо в ЗЕД, кожне проблемне питання необхідно ретельно вивчати, визначити чинники що на його впливають і на підставі аналізу приймати практичні дії щодо мінімізації зазначених ризиків. Проведення всебічного аналізу ситуації в ЗЕД в умовах воєнного стану дозволить визначити короткострокові та середньострокові тенденції її розвитку, скласти стратегічний план стабілізації та розвитку економіки України в цілому, та зокрема ЗЕД.

Події, які відбуваються на території України, мають безпрецедентний характер. Держава та світ не мають достатнього досвіду регулювання ЗЕД в таких критичних умовах. Забезпечення національної безпеки, стабілізації економіки та післявоєнного відновлення є надзвичайно важливими. Перехід від теорії до практики є важливим кроком у розвитку країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема ЗЕД в умовах нестабільності та воєнного стану приділено значну увагу у дослідженнях таких науковців: С. Бродберрі [1], О. В. Воронова [25], М. Гаррісон [1], С. О. Іщук [8], Ю. В. Полякової [8], С. В. Скрипник[25], І. З. Сторонянська [4], А. І. Швець [27] та ін.

Так, С. О. Іщук та Ю. В. Полякова досліджують динаміку та структуру українського товарного експорту у регіональному вимірі і визначають експортну спеціалізацію товарного експорту України та її регіонів за товарними групами [8].

В доповіді підготовленої під керівництвом д.е.н., проф. І. З. Сторонянської досліджують питанням ідентифікації та оцінювання викликів та загроз соціально-економічного розвитку регіонів України в умовах російсько-української війни, зокрема масштабного вторгнення росії 24 лютого 2022 року [4].

А. І. Швець досліджує скасування торговельних обмежень зі сторони ЄС як безпрецедентного кроку в історії Євросоюзу, щоб допомогти відновленню українського бізнесу, який постраждав від війни [27].

С. Бродберрі і М. Гаррісон досліджують дві проблеми, які виникають під час воєнного стану. По-перше, які економічні чинники сприяли перемозі та поразці у Першій світовій війні. По-друге, як війна вплинула на економічні інститути та показники в економіці, що брала участь або найбільше постраждала від війни[1].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Особливості регулювання ЗЕД проаналізовано у працях вище окреслених дослідників. Однак ряд питань через їх складність і актуальність

вимагають подальшого поглибленого вивчення. Зокрема, якщо особливості регулювання ЗЕД в умовах нестабільності та воєнного стану частково досліджено в працях вищеназваних дослідників, то проблеми регулювання ЗЕД в умовах воєнного стану зумовлюють потребу у дослідженні проблематики та аналізу відповідних чинників, що притаманні Україні.

Мета дослідження полягає у з'ясуванні сучасних тенденцій і проблем ЗЕД підприємств України в умовах воєнного стану. Їх з'ясування дозволить визначити основні чинники, що вплинули на ЗЕД та ефективні механізми її регулювання в умовах воєнного стану.

Постановка завдання. Для досягнення мети було поставлено наступні завдання: дослідження фахових робіт з економіки що стосуються періоду воєнного стану або нестабільності; дослідження фахових інтернет видань; аналіз статистичної інформації щодо ЗЕД в попередній період та під час воєнного стану; аналіз чинників що впливали на показники ЗЕД; аналіз заходів державного регулювання ЗЕД в період воєнного стану та їх результати; аналіз міжнародного впливу на ЗЕД; аналіз проблемних питань з якими зіткнулися підприємства України.

Метод проведення дослідження: аналіз і синтез.

Актуальність теми дослідження. Дослідження дозволить визначити основні чинники, проблемні питання, що вплинули на ЗЕД та визначити ефективні механізми її регулювання в умовах воєнного стану.

Викладення основного матеріалу. Згідно з Указом Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022 «Про запровадження військового стану в Україні», затвердженого Законом України від 24 лютого 2022 року № 2102-IX [17], починаючи з 05 години 30 хвилин 24 лютого 2022 року в Україні запроваджено військовий стан.

Україна знаходиться в складних умовах, пов'язаних з війною, яка має негативний і руйнівний вплив на економіку країни, про що можна стверджувати, спираючись на такі критичні фактори:

- знищення або пошкодження виробництва бюджетотворюючих підприємств та цілих галузей господарювання;
- руйнування енергетичного сектору держави;
- порушення міжнародних логістичних шляхів експорту та імпорту товарів через закриття деяких транспортних коридорів, працюючі з переважанням, закриття пунктів пропуску для авіаційного сполучення та обмежену роботу морських портів;
- знищення логістичних центрів та складських приміщень;
- окупація частини території України та руйнування підприємств на цих територіях;
- значне сповільнення бізнес-активності, унеможливлення соціально-економічного розвитку та складність відновлення рентабельності суб'єктів господарювання у нових умовах;
- зниження продуктивності та якості праці, відтік кваліфікованих кадрів, унеможливлення навчання та підвищення кваліфікації працівників через ускладнення стану забезпеченості роботодавців. Виїзд за кордон України біженців в країни Європи та інші країни станом на 21.02.2023 року – 8087952 за даними УВКБ ООН [11].

Урахування динаміки експортно-імпортової активності вітчизняних підприємств під час військового стану є надзвичайно важливим для побудови регуляторних механізмів та інструментів управління ЗЕД.

Варто зауважити, що події, які відбуваються в Україні, мають глобальний характер. Інтернаціоналізація економічних систем є основним фактором, який стимулює зростання економіки кожної держави, розширення можливостей та зміцнення світового співтовариства. ЗЕД – це процес включення економіки країн до системи світового господарства, а отже, і до процесів міжнародного поділу праці та міжнародної кооперації. Відповідно до цього ЗЕД, як процес міжнародної взаємодії та переплетіння національних економічних систем, є фактором, який зумовлює ефективний розвиток кожної країни світу. Саме тому ЗЕД в Україні має велике значення в умовах війни для стабілізації, відновлення власної економіки, міжнародної бізнес-активності вітчизняних підприємств.

ЗЕД передбачає застосування регуляторних механізмів та інструментів, проте на їх ефективність вказує динаміка експортно-імпортової активності підприємств національного виробництва під час воєнного стану (рис. 1 та рис. 2).

Слід зазначити, що лінія тренду (експорт) у 2021 році свідчить про досягнення певних успіхів державними органами влади у регулюванні ЗЕД, оскільки Україні вдалося стабілізувати експорт в умовах пост-пандемічної нестабільності і досягнути позитивного сальдо. Однак війна кардинально змінила умови для ЗЕД і за результатами 2022 року лінія тренду (рис. 1) показує різко негативну динаміку експортної активності в Україні, яка наприкінці року стабілізувалась на нижчому рівні.

Щодо динаміки імпорту, його показники у 2021 році свідчать про збільшення імпорту та відносну стабілізацію його рівня. Проте також війна змінила умови, імпорту продовжив різке падіння, яке відображається на лінії тренду за 2022 рік (рис. 2).

Економіка держави в цілому, а також окремих її галузей, серед іншого, визначається відношенням обсягів експорту та імпорту (рис. 3). Більшість розвинутих капіталістичних країн мають додаткове сальдо торгового балансу зі значним перевищенням експорту над імпортом. Україна, у зв'язку з об'єктивними причинами, поки що, спостерігає зворотну тенденцію, особливо це відмічається з початку війни розв'язаною країною агресором росією.

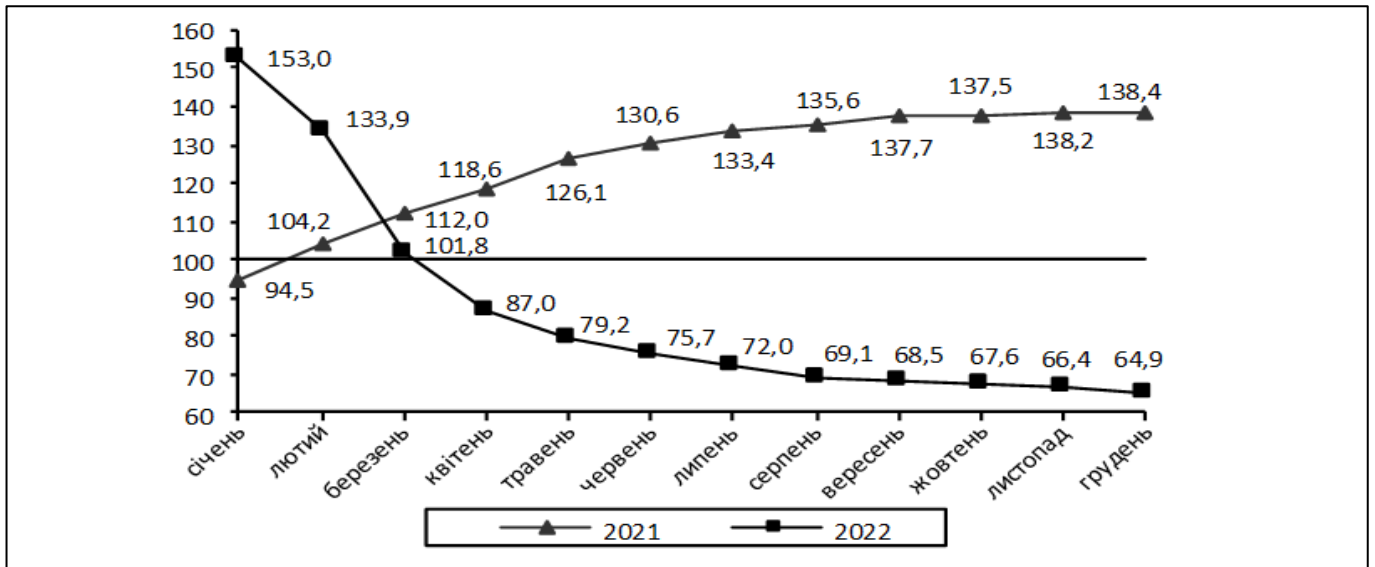

Рисунок 1. Динаміка зростання (зниження) експорту товарів у 2021-2022 рр. (у % до відповідного періоду попереднього року, наростаючим підсумком) [23].

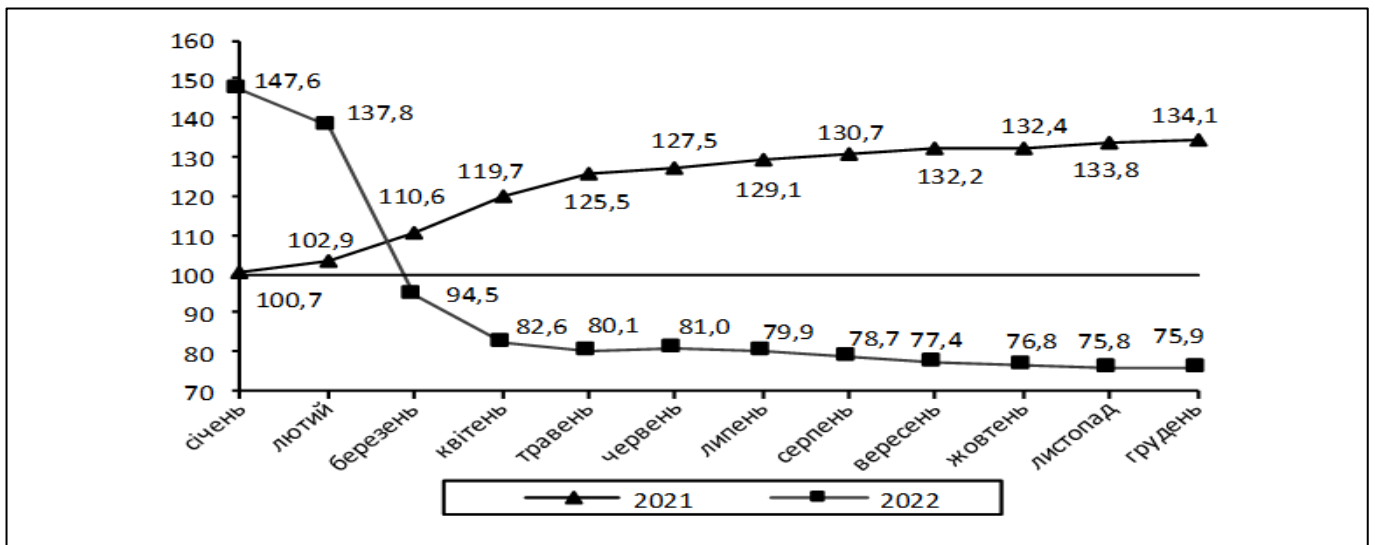

Рисунок 2. Динаміка зростання (зниження) імпорту товарів 2021-2022 рр. (у % до відповідного періоду попереднього року, наростаючим підсумком) [23].

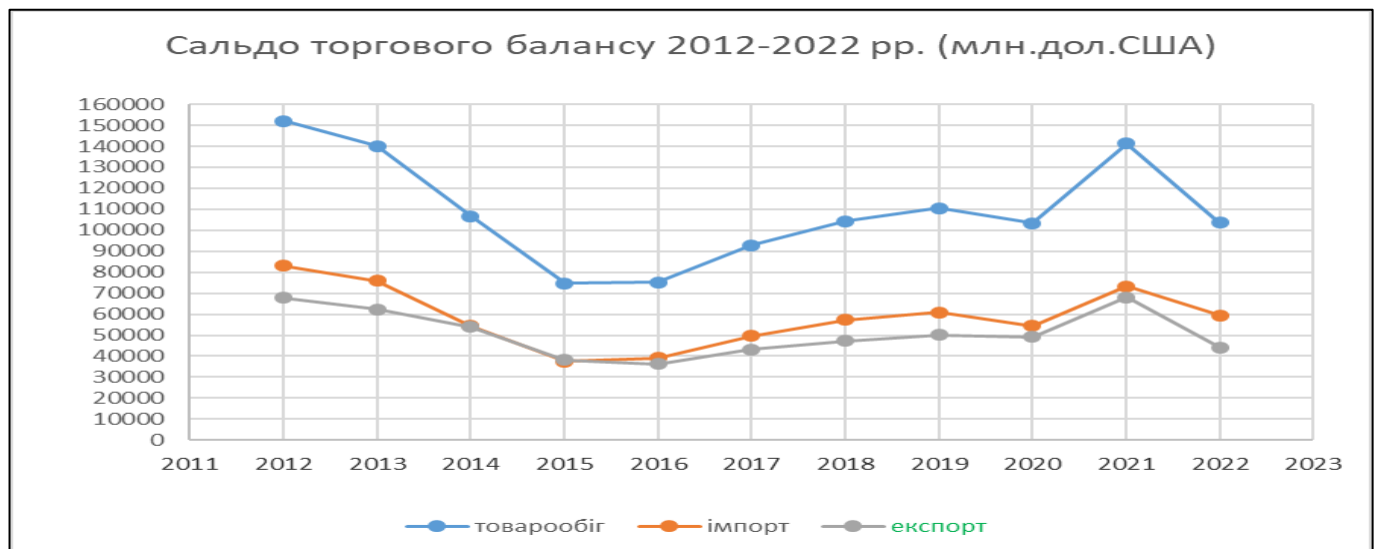

Рисунок 3. Зовнішня торгівля України. Сальдо торгового балансу за період з 2012 по 2022 рік (млн. дол. США) за даними Державної служби статистики України та Державної митної служби України [6]

Товарообіг за 2022 рік склав 103 679 млн. дол. США. За цей період загальний товарообіг України скоротився на 37 698 млн. дол. США (-26,66%) порівняно з 2021 роком (141 377 млн. дол. США). Загальний обсяг експорту товарів за 2022 рік склав 44 173 млн. дол. США. За цей період загальний обсяг експорту товарів з України скоротився на 23 915 млн. дол. США (-35,12%) у порівнянні з 2021 роком (68 088 млн. дол. США). Загальний обсяг імпорту товарів за 2022 рік склав 59 506 млн. дол. США. За цей період загальний обсяг імпорту скоротився на 13 783 млн. дол. США (-18,81%) порівняно з 2021 роком (73 289 млн. дол. США). З вищенаведених даних, видно, що економіка України зазнала серйозних втрат у результаті військової агресії Росії в 2022 році. Такі значні зміни свідчать про складну економічну ситуацію в країні. Зменшення товарообігу має негативний вплив на рівень зайнятості та виробництва в Україні, а також на платіжний баланс країни. Для поліпшення ситуації, необхідно активно працювати над привабливістю українських товарів для зарубіжних покупців, розвивати нові ринки збуту та покращувати інфраструктуру та логістику. Також важливо забезпечити стабільність та прозорість управління економікою та боротьбу з корупцією. Україна потребує активних дій для відновлення економічного потенціалу та розвитку в умовах відновлення після війни. Це вимагає широкої співпраці між державою, бізнесом та міжнародними організаціями.

Війна суттєво вплинула на традиційні маршрути експорту товарів з України. Це видно з даних таблиці 1, яка демонструє, як і в якій мірі відбулася така трансформація.

Таблиця 1. Основні напрямки експорту товарів з України в 2021-2022 роках [26]

Країна імпортер	Питома вага в % за 2022 рік	Експорт з України в 2021 році, млрд.дол.США	Експорт з України в 2022 році, млрд.дол.США	Сальдо, 2022 рік до 2021 року, млрд.дол.США
Польща	15,08	5,23	6,66	1,43
Румунія	8,74	1,54	3,86	2,32
Туреччина	6,66	4,14	2,94	-1,20
Китай	5,59	8,00	2,47	-5,53
Угорщина	5,15	1,63	2,27	0,64
Німеччина	5,14	2,87	2,27	-0,60
Італія	3,73	3,47	1,65	-1,82
Іспанія	3,55	1,68	1,57	-0,11
Нідерланди	3,49	2,26	1,54	-0,72
Словаччина	3,42	1,00	1,51	0,51
Болгарія	3,23	0,84	1,43	0,59
Чехія	2,84	1,41	1,25	-0,16
Молдова, Республіка	2,09	0,86	0,92	0,06
Індія	2,01	2,49	0,89	-1,60
Австрія	1,86	0,91	0,82	-0,09
Єгипет	1,81	1,94	0,80	-1,14
Литва	1,5	0,58	0,66	0,08
Франція	1,33	0,90	0,59	-0,31
Росія	1,08	3,41	0,48	-2,94

Війна, і закриття деяких пунктів пропуску через державний кордон змінили основні напрямки експорту українських товарів. Зокрема, 63% експорту припадає на країни ЄС (27,9 млрд дол.), серед яких найбільше товарів експортується до Польщі (6,6 млрд дол.), Румунії (3,8 млрд дол.), Угорщини (2,27 млрд дол.), Німеччини (2,23 млрд дол.), Італії та Іспанії (по 1,5 млрд дол.). Туреччина стала найбільшим ринком експорту за межами ЄС (2,9 млрд дол.), випередивши Китай (2,47 млрд дол.) при цьому експорт до Туреччини скоротився на 29%, а до Китаю – на 69%. Збільшився експорт в Польщу, Румунію та Угорщину, але скоротився до Китаю, Італії, Індії та Туреччини. Експорт/імпорт товарів до Росії та Білорусі припинився.

Зважаючи на повномасштабне військове вторгнення, всі галузі української промисловості зазнали різних втрат. У таблиці 2 наведено зміни, які відбулися в товарній структурі експорту з України у 2022 році.

Враховуючи вищенаведену інформацію, можливо зробити наступні висновки, структура експорту зазнала значних змін, зокрема скоротився експорт чорних металів на 8,57 млрд дол. США, злаків на 2,64 млрд дол. США, руди, шлаків та золи на 3,94 млрд дол. США. Хоча залізна руда залишилася в топі з експортом 23,9 млн тон. на суму 2,9 млрд дол. США, проте вона зазнала скорочення у вартості на 57,8% через закриття морських портів та зменшення попиту через побоювання рецесії. Україна експортувала 11,2 млн тон. пшениці на суму 2,6 млрд дол. США, що на 44,7% менше у порівнянні з минулим роком. 3,12 млн тон. ріпаку принесли Україні 1,54 млрд дол. США надходжень, що на 8,6% менше у порівнянні з минулим роком, але в обсязі більше на 17%.

Один з традиційних лідерів промислового експорту – проводи ізольовані – заробив 1,32 млрд дол. США, це на 16,4% менше, ніж у 2021 році, що пов'язано також зі скороченням обсягу експорту на 13,6% (65,9 тисяч тон.). Наступні в рейтингу – напівфабрикати зі сталі та гарячекатаний прокат – відображають всю трагедію української металургії. Падіння в обсягах за рік становило 72%, це відбувається через руйнування металургійних

комбінатів та заводів (зокрема – Азовсталь, Меткомбінат ім. Ілліча). Загальний обсяг експорту напівфабрикатів склав 1,9 млн тон. вартістю 1,1 млрд дол. США, а гарячекатаного прокату – 1,3 млн тон. вартістю 1 млрд дол. США. Соя стала рідкісним випадком істотного зростання попри війну, фізичний обсяг її експорту збільшився на 81,6% і становив 1,99 млн тон., це на 42% більше, ніж у минулому році. М'ясо птиці з України експортували на 10% менше – 413 тисяч тон., але це принесло на 19% більше виручки – 852 млн дол. США.

Таблиця 2. Товарна структура експорту з України в 2021/2022 році [26]

Групи товарів	Питома вага в % за 2021 рік	Експорт з України в 2021 році, млрд.дол. США	Питома вага в % за 2022 рік	Експорт з України в 2022 році, млрд.дол. США	Сальдо, 2022 рік до 2021 року, млрд.дол. США
72 - Чорні метали	19,90	13,10	10,26	4,53	-8,57
10 - Злаки	17,9	11,80	20,64	9,16	-2,64
26 - Руди, шлак та зола	10,60	7,02	6,97	3,08	-3,94
15 - Жири та олії тваринного або рослинного походження та продукти їх розщеплення; готові харчові жири; воски тваринного чи рослинного походження	10,40	6,89	13,48	5,95	-0,94
85 - Електричні машини та обладнання, їх частини; звукозаписна та звуковідтворювальна апаратура, апаратура для запису та відтворення телевізійного зображення та звуку, їх частини та приладдя	4,8	3,16	5,80	2,56	-0,60
84 - Реактори ядерні, котли, обладнання та механічні пристрої; їх частини	3,21	2,11	2,67	1,18	-0,93
12 - Олійне насіння та плоди; інше насіння, плоди та зерно; лікарські рослини та рослини для технічних цілей; солома та фураж	3,21	2,11	8,51	3,76	1,65
44 - Деревина та вироби з неї; деревне вугілля	2,94	1,93	4,26	1,88	-0,05
23 - Залишки та відходи харчової промисловості; готові корми для тварин	2,62	1,72	2,45	1,08	-0,64
73 - Вироби із чорних металів	1,88	1,24	2,38	1,05	-0,19

Частка торгівлі України з росією до війни мала достатньо високе значення. За 2021 рік, що передував повномасштабній війні, Україна експортувала до росії товарів на 3,4 млрд дол. США, а імпортувала – на 6,1 млрд дол. США.

Падіння імпорту було не таким суттєвим, як експорту, оскільки обсяги купівлі закордонних товарів українцями скоротилися менше ніж на четвертину від довоєнного рівня, тоді як продажі за кордон впали на одну третю, однак відбулися певні зміни напрямків імпорту. Слід відзначити, що за даними Державної митної служби України [26] імпорт товарів до України у 2022 році надходив від таких основних торгових партнерів: Китай - 8,68 млрд дол. США, Польща – 5,55 млрд дол. США, Німеччина – 4,45 млрд дол. США, Туреччина – 3,36 млрд дол. США, США – 2,18 млрд дол. США, Болгарія – 2,06 млрд дол. США, Італія – 1,8 млрд дол. США, Індія – 1,7 млрд дол. США, Чехія – 1,54 млрд дол. США та Румунія – 1,51 млрд дол. США. В імпорті відбулися зміни у 2022 році, а саме збільшився імпорт з Болгарії, Індії, Румунії та Польщі, проте суттєво зменшився імпорт з Китаю, Білорусії, Німеччини, Росії, США, Угорщини та Італії. Таким чином, у торгівлі з країнами ЄС імпорт скоротився всього на 8%, з країн СНД скоротився суттєво на 37%, а з іншими країнами – на 22%. Як бачимо, Україні вдалось певною мірою здійснити переорієнтацію ЗЕД з країн СНД на країни ЄС.

Що стосується товарної структури імпорту, то у 2022 році вона була наступною за основними товарними групами: 28,66% (17,05 млрд дол. США) – паливо мінеральне, нафта та продукти їх перегонки; бітумінозні речовини; воски мінеральні; 8,79% (5,23 млрд дол. США) – засоби наземного транспорту; 8,38% (4,99 млрд дол. США) – електричні машини та обладнання, їх частини; звукозаписна та звуковідтворювальна апаратура, апаратура для запису та відтворення телевізійного зображення та звуку, їх частини та приладдя; 7,07% (4,21 млрд дол. США) – реактори ядерні, котли, обладнання та механічні пристрої; їх частини; 4,16% (2,47 млрд дол. США) – пластмаси та вироби з них; 3,20% (1,90 млрд дол. США) – фармацевтична продукція; 2,20% (1,31 млрд дол. США) – інші хімічні продукти; 1,94% (1,15 млрд дол. США) – інструменти та апарати оптичні, фотографічні, кінематографічні, вимірювальні, контрольні, прецизійні, медичні чи хірургічні; їх частини та приладдя; 1,6% (0,95 млрд дол. США) – чорні метали; 1,35% (0,80 млрд дол. США) - добрива.

Враховуючи те, що до 24 лютого 2022 року була присутня значна залежність нашої держави від постачання деяких товарів із росії та білорусі, у 2021 році 62% дизпаливе й 50% бензину надходило з росії та білорусі, тепер ці маршрути втрачено. Однак, сьогодні Україна поступово переорієнтувалася на постачання пального із Польщі, Литви, Румунії, Словаччини, Греції, Болгарії та Азербайджану. Сьогодні 95% імпортованого бензину та 72% дизельного палива Україна отримує з країн ЄС. Лідерами постачання є Румунія, Литва, Словаччина, Греція, Болгарія та Польща. Отже, досить швидко Україна змогла кардинально змінити вектор імпорту нафтопродуктів таким чином, аби отримувати його в достатній кількості для покриття потреб економіки.

Після ударів росії по паливній інфраструктурі, Україна критично залежна від імпорту нафтопродуктів. Уряд створив умови для інтенсифікації ввезення пального з-за кордону. На початку повномасштабної війни скасували акцизний збір на нафтопродукти, а ПДВ знизили з 20 до 7%, також призупинили регулювання цін на пальне, аби дати можливість операторам швидше поповнювати свої запаси. Все це в комплексі дало можливість наростити обсяги імпорту в 12 разів.

Війна суттєво вплинула на традиційні логістичні маршрути експорту-імпорту товарів з України. За даними Державної митної служби України [26], спостерігається зміна основних міжнародних маршрутів переміщення товарів та транспортних засобів: основними маршрутами є Польща, Словаччина, Угорщина, Румунія, Молдова, таким чином основний напрямок змінився кардинально: з країн СНД (-57,46%) на країни ЄС (+20,51%), змінилися і основні види транспорту – з морських пунктів пропуску (-71,43%) на пункти пропуску для автомобільного та залізничного сполучення.

Тут варто також відзначити проблему, яка на сьогодні характерна для експорту сільськогосподарської (а особливо зерна) та металургійної продукції. Так, експорт сільськогосподарської та металургійної продукції є обмежений недостатньою пропускну здатністю інфраструктури, яку би міг у максимальних обсягах забезпечити морський транспорт. Через блокування морських портів, розрив логістичних та виробничих ланцюгів, а також внаслідок суттєвого збільшення логістичних витрат, ринок експорту України не може нормально розвиватися (як відомо у мирний час експорт товарів з України майже на 90% здійснювався через морські порти) [10].

«Росія намагається спровокувати глобальну цінову кризу. Щоб почався хаос на всіх базових ринках і особливо на продовольчому. Український експорт допоможе стабілізувати ринки. Отже, це необхідно не тільки нам, а й усім європейцям. Мешканцям усіх країн, по яких можуть вдарити російські деструктивні амбіції», – із звернення Президента України В. Зеленського, 27 квітня 2022 року [24].

У 2022 році склалася катастрофічна ситуація з експортом зерна на світові ринки продовольства. Відповідно до «зернової угоди», підписаної 22 липня в Стамбулі розблоковано три українських порти (Одеса, Чорноморськ та Південний) для експорту української агропродукції.

Згідно з оперативними даними Державної митної служби, експорт з України зернових, зернобобових (з продуктами їх переробки) та борошна 2022/2023 маркетинговому році, станом на 06.03.2022, склав 32,938 млн тон., що на 26,56% менше ніж показники попереднього сезону. При цьому за аналогічний період попереднього сезону вказаний показник становив 44,849 млн тон.. За даними Продовольчої та аграрної програми ООН (FAO), до війни український аграрний сектор давав до 20% ВВП та понад 40% експортних доходів. У 2021 році лише експорт зернових приніс країні понад 12 млрд дол. США.

Акцентуючи увагу на обсягах експорту-імпорту за 2022 рік у регіональному розрізі [23], то доцільно зауважити, що найбільше скорочення експортно-імпортних операцій за товарами відбулося у регіонах, території яких зазнали прямого повномасштабного вторгнення росії, яка є державою-агресором. Станом на березень 2022 року через бойові дії агресора 10 областей України не мали змоги економічно розвиватись. У довоєнний період саме ці області, включно із м. Києвом, формували майже 55% ВВП країни. У квітні 2022 року активні бойові дії відбувались на території 6-ти областей України, однак варто зауважити, що і ці області відіграють вирішальну роль у розвитку економіки України, адже формують 20% ВВП країни. Переважна кількість зруйнованих та пошкоджених підприємств сконцентрована в шести областях: Київській та Донецькій (по 17% від загальної кількості), Запорізькій (14%), Харківській (13%), Луганській (10%) та Миколаївській (8%).

Аналізуючи статистичні дані, варто відзначити, що за 2022 рік у порівнянні з 2021 роком, відбулося суттєве зростання обсягів експорту товарів у Вінницькій, Волинській, Закарпатській, Львівській, Миколаївській, Одеській, Рівненській, Тернопільській, Черкаській та Чернівецькій областях, приріст експорту товарів яких становив понад 20%. Що стосується імпорту товарів, то за 2022 рік у порівнянні із аналогічним періодом 2021 року значний приріст імпорту товарів був присутній у Волинська, Житомирська, Львівська, Хмельницька та Чернівецькій областях.

Український бізнес зіткнувся з наступними логістичними проблемами [9]:

- Відмова від накопичення. Чим більше товарів знаходиться на складах, тим вищий обсяг заморожених фінансів. Бізнес почав відвантажувати «з коліс», намагаючись мінімально накопичувати залишки, щоб у разі можливої атаки на склади не було втрат товару.

- Зміна складських умов. Як відомо, найбільший складський хаб в Україні – 70–80% усіх професійних складських площ – був у Київській області. Величезним стресом стало знищення близько 400 000 кв. м. складів під Києвом, це велика кількість – близько 20% усієї професійної складської нерухомості в Україні. З початком війни великі компанії, а за ними середні та дрібні, були змушені перевезти свої складські залишки та товари на захід України. Відбувся колосальний відтік до Львівської, Тернопільської, Івано-Франківської областей,

Закарпаття, де такого обсягу складських площ не існувало в принципі. Таким чином, бізнес був змушений змінити складський ланцюжок і тим самим збільшити складність та вартість цих операцій[5].

- Складнощі з закупівлею товарів. Проблеми пов'язані насамперед з обмеженістю асортименту й постачальників, блокуванням портів та навантаженням на залізничну інфраструктуру.

- Ускладнення логістичних операцій. Блокпости, огляди, комендантська година — все це ускладнює перевезення вантажів. Крім того, необхідно заздалегідь планувати запасні маршрути, оскільки є ризик нових атак.

Руйнування підприємств під час бойових дій [3], війна завдала українській інфраструктурі прямих збитків на майже \$138 млрд. дол. США. Збитки від руйнувань: житлового фонду оцінюються у 55,5 млрд. дол. США; найбільш постраждалими від війни сферами залишаються інфраструктура – 35,6 млрд. дол. США; промисловість і підприємства – 13,0 млрд. дол. США; освіта 8,6 млрд. дол. США; енергетика – 6,8 млрд. дол. США; АПК – 6,6 млрд. дол. США. За підсумками 2022 року щонайменше 109 великих та середніх підприємств зазнали прямих збитків внаслідок повномасштабного вторгнення, розпочатого росією 24 лютого 2022 року. До найбільших підприємств за розмірами активів, що зазнали прямих збитків від збройної агресії росії у 2022 році, увійшли Маріупольський металургійний комбінат імені Ілліча, Азовсталь, Нібулон, Мотор Січ, Кременчуцький НПЗ, Зоря-Машпроект.

В умовах війни з об'єктивних причин для стабілізації ЗЕД, Україні необхідна міжнародна допомога країн партнерів. Така допомога надавалась Україні впродовж року, при цьому слід зауважити, що за даними звіту [7] німецького Кільського інституту світової економіки (IfW), загалом відповідно до міждержавних зобов'язань, Україні надано допомоги на суму понад 144 мільярди євро з 24 січня 2022 року по 15 січня 2023 року. Однак логістика залишається найбільшим викликом в наданні допомоги Україні. Низька адаптивність та надзвичайна заплутаність існуючих механізмів надання допомоги чітко показали необхідність реформування цього напрямку в Україні та світі.

В умовах дії воєнного стану вищими органами державної влади вжито низку заходів зі стабілізації ЗЕД в Україні та нівелювання ряду ризиків і загроз. Зокрема, прийнято:

- Закон України «Про правовий режим воєнного стану» № 389-VIII зі змінами внесеними в період дії воєнного стану [20], цей Закон визначає зміст правового режиму воєнного стану, порядок його введення та скасування, правові засади діяльності органів державної влади, військового командування, військових адміністрацій, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій в умовах воєнного стану, гарантії прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб, що має безпосередній вплив на всю ЗЕД підприємств.

- Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» № 959-XII від 16.04.1991зі змінами [18]в ст. 9 визначено, що Верховна Рада України є найвищим органом, що здійснює державне регулювання ЗЕД. Під час воєнного стану Верховною Радою України було прийнято низку законів, що стосуються регулювання зовнішньоекономічної діяльності; прийнято відповідні рішення про застосування заходів у відповідь на дискримінаційні та/або недружні дії інших держав, щодо встановлення повної/часткової заборони (повного/часткового ембарго) на торгівлю; позбавлення режиму найбільшого сприяння або пільгового спеціального режиму.

Постанови КМУ:

- «Про застосування заборони ввезення товарів з Російської Федерації» від 9 квітня 2022 р. № 426, постановою забороняється ввезення на митну територію України в митному режимі імпорту товарів з Російської Федерації [14];

- «Про заборону вивезення товарів з України на митну територію Російської Федерації» від 27 вересня 2022 р. № 1076, постановою заборонено до вивезення за межі митної території України товарів за зовнішньоекономічними договорами (контрактами), торговельною країною та/або країною призначення яких є Російська Федерація [12];

- «Про затвердження переліків товарів, експорт та імпорт яких підлягає ліцензуванню, та квот на 2022 рік» від 29 грудня 2021 р. № 1424 із змінами, було затверджено низку змін, зокрема: внесені зміни до обсягів квот товарів, експорт яких підлягає ліцензуванню, а також в перелік товарів, експорт яких підлягає ліцензуванню. Введено ліцензії на експорт окремих видів продукції. Цей процес має забезпечити безпеку й стабільність на ринках та захист національних інтересів країни [15].

- «Про перелік товарів критичного імпорту» від 24.02.2022 р. № 153 зі змінами, її положення регулюють як теоретичні, так і практичні аспекти, зокрема ті, що стосуються відновлення господарської діяльності підприємств, робота яких залежить від імпортової сировини тощо. Відповідно, за умов чіткого регулювання організації критичного імпорту в умовах війни держава здатна підтримувати як виробництво продукції, необхідної для внутрішнього ринку, так і продукції, призначеної для експорту [19].

- «Про затвердження переліку лікарських засобів та медичних виробів, що ввозяться та постачаються на митну територію України під час воєнного стану» від 27.12.2022 № 1447. Відповідно до Постанови, тимчасово, на період проведення антитерористичної операції та/або здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації, та/або запровадження воєнного стану відповідно до законодавства, звільняються від оподаткування податком на додану вартість операції з ввезення на митну територію України та постачання на митній території України лікарських засобів та медичних виробів за переліком [16].

Розпорядження КМУ:

- «Про тимчасове закриття деяких пунктів пропуску через державний кордон та пунктів контролю» від 26 лютого 2022 р. № 188-р, відповідно до нього на кордоні з Росією та Білорусією закрити усі пункти пропуску для автомобільного, залізничного сполучення та повітряного сполучення[21];

Наказ Міністерства інфраструктури України:

- «Про закриття морських портів» від 28 квітня 2022 р. № 256. Відповідно до наказу з дня його офіційного опублікування морські порти Бердянськ, Маріуполь, Скадовськ, Херсон є закритими до відновлення контролю над зазначеними морськими портами [13].

Щодо цифрової трансформації, портал Дія Бізнес [2], офіс з розвитку підприємництва та експорту запустив в режимі тестування платформу «Експорт в умовах війни» з актуальною інформацією для українських експортерів, які готові постачати свою продукцію за кордон в умовах війни та дати гідну відсіч всьому російському та білоруському у світі.

Прогресивним у розвитку експорту України став Регламент (ЄС) 2022/870 Європейського Парламенту та Ради від 30.05.2022 р. про тимчасові заходи лібералізації торгівлі, що доповнюють торговельні пільги, що застосовуються до українських товарів згідно з Угодою про асоціацію між Європейським Союзом та Європейським співтовариством з атомної енергії та їх державами-членами, з одного боку, та Україна – з іншого, який набув чинності 04 червня 2022 року. Положеннями цього документу передбачено розширення можливостей, які передбачено Угодою про асоціацію між Україною та ЄС, для українських експортерів. Так, тимчасово призупиняються: мито для промислової продукції; система вхідних цін на овочі та фрукти; тарифні квоти для продукції сільського господарства; антидемпінгові мита на імпорту товарів, які походять з України; глобальні захисні заходи, які спрямовувались проти експорту товарів з України [22].

Таким чином одним з можливих рішень ЗЕД в умовах воєнного стану є залучення міжнародних механізмів, таких як тимчасове зниження мит, створення спеціальних торговельних зон або розширення мережі договорів про вільну торгівлю з іншими країнами. Крім того, необхідно шукати нові ринки для збуту вітчизняної продукції та послуг. Можна розглянути варіант розвитку експорту до країн, які не беруть участі в конфлікті, або до країн, які не мають альтернативних постачальників певних товарів і послуг.

Також важливо забезпечити бізнес-активність підприємств, що дозволить їм пристосуватися до нових умов та розвиватися в умовах війни. Це може бути досягнуто через стимулювання підприємницької діяльності, надання фінансової підтримки та спрощення процедур бізнесу, раціонального поєднання інструментів стимулювання експорту та забезпечення зняття усіх перепон для оперативного постачання товарів необхідних для функціонування та оборони держави, так званого критичного імпорту.

Державне регулювання ЗЕД під час війни передбачає заходи щодо контролю та регулювання торгівлі з третіми країнами, включаючи санкції, заборони на імпорту та експорт, обмеження квот та процедури ліцензування, необхідно постійно вдосконалювати вищезазначені механізми.

Умови воєнного стану потребують оптимізації регулювання зовнішньоекономічних відносин, при цьому необхідно розглянути та врахувати при плануванні:

- створення системи аналізу даних ЗЕД з використанням програмного забезпечення в області штучного інтелекту за прикладом платформи Government Technology, далі – GovTech, яка може автоматично аналізувати статистичну інформацію про зовнішньоекономічні операції та надаватиме відповідні рекомендації для прийняття рішення. Мета GovTech - рішень, підвищити якість надання послуг, адміністративної роботи, ефективності управління;

- підтримку імпорту товарів, які є критично необхідними для держави та мають високу цінність для оборони, економіки та громадян. Створення переліку критичного імпорту та надання онлайн-доступу бізнесу до відповідної бази даних;

- безперешкодну та пріоритетну доставку міжнародної гуманітарної допомоги від громадських організацій (волонтерів), міжнародних організацій, країн-донорів та відповідального бізнесу по всьому світу. Спрощення формальностей та автоматизація проходження цих вантажів в міжнародних пунктах пропуску;

- забезпечити збільшення пропускнуої спроможності міжнародних пунктів пропуску в Україні, на які максимально збільшилось навантаження; проведення переговорів з державами партнерами щодо розвитку інфраструктури суміжних пунктів пропуску в умовах збільшення навантаження;

- створення сприятливих умов для підприємств експортерів, державна підтримка експорту, як методу наповнення державного бюджету фінансовими ресурсами, забезпечення конкурентоспроможності цих підприємств в умовах воєнного стану;

- активізація торгових відносин з ЄС та з іншими країнами партнерами;

- створення інтерактивної карти для бізнесу щодо логістичних шляхів, які можливо використовувати для експорту та імпорту товарів;

- забезпечити боротьбу з корупцією в державних органах, які приймають рішення про пропуск вантажів в пунктах пропуску через державний кордон, що надзвичайно важливо під час воєнного стану.

Висновки. У результаті дослідження визначено, що Україна перебуває у складних обставинах військової агресії росії проти України при цьому показники ЗЕД мають негативну динаміку. Це має значний вплив на економіку держави, оскільки зовнішній ринок є важливим джерелом доходів для України. За результатами проведеного огляду основних тенденцій розвитку ЗЕД України в період російської агресії,

встановлено, що обсяги експорту товарів з України, які по факту зупинилися на початку війни, зараз поступово відновлюються.

Одним із шляхів відновлення довоєнних обсягів експорту – це переорієнтація із логістики морського транспорту на логістику альтернативних видів транспорту. Необхідно продовжити створення та розвиток трьох транспортних коридорів через Польщу, Румунію та Словаччину. Економіка України поступово відновлюється завдяки областям, на території яких не ведуться активні бойові дії. Зокрема, вирішальну роль виконують області, які розташовані на заході України, адже саме через їх територію сьогодні проходять важливі логістичні шляхи. Зупинена торгівля з росією та республікою білорусь, що ставить відповідне завдання щодо переорієнтації експорту з цих ринків та здійснити відповідні заходи щодо імпортозаміщення.

З метою оперативного регулювання ЗЕД, необхідно впроваджувати систему аналізу, засновану на передових інформаційних технологіях в режимі реального часу, застосовувати передові технології штучного інтелекту в прийнятті рішень. Виробничі підприємства України мають усвідомлювати, що після закінчення війни, на етапі відновлення економіки, вони отримають можливість вийти на нові ринки, що належать прогресивним європейським державам. Проте основними передумовами зайняття впевнених позицій на них є прагнення і готовність вітчизняних підприємств до освоєння різних сфер економіки, а також підвищення конкурентоспроможності шляхом збільшення рівня інноваційної, екологічності і технологічності товарів/послуг.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з комплексним аналізом можливих напрямків (шляхів) переорієнтації українського експорту товарів в умовах війни, в основу якої закладено пошук нових логістичних маршрутів та нових ніш на ринку Європейського Союзу (далі – ЄС) та інших ринках. Практичне значення одержаних результатів полягає у визначенні та аналізі основних чинників що впливають на ЗЕД підприємств України та тенденції до стабілізації та розвитку.

Список використаних джерел

1. Бродберрі С. і Гаррісон М. *Економіка Першої світової війни: видавництво Кембриджська університетська преса, Кембридж, Великобританія, 2005. 344 с.*
2. Дія Бізнес, *Експорт в умовах війни, 2022. URL: https://export.gov.ua/business_during_war (дата звернення: 07.03.2023).*
3. *Дослідження аналітичної команди Київської школи економіки (KSE), 2022. URL: <https://kse.ua/ua/about-the-school/news/zagalna-suma-pryamih-zbitkiv-zavdana-infrastrukturi-ukrayini-cherez-viynu-zrosla-do-mayzhe-138-mlrd/> (дата звернення: 07.03.2023).*
4. *Економіка регіонів України в умовах війни: ризики та напрямки забезпечення стійкості: науково-аналітичне видання / наук. ред. Сторонянська І. З. Львів, ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України». 2022. 70 с.*
5. *Зберегти та забезпечити: як змінилася логістика в Україні під час війни. Інтернет видання, 2022. URL: <https://mind.ua/openmind/20241674-zberegiti-ta-zabezpechiti-yak-zminilasya-logistika-v-ukrayini-pid-chas-vijni> (дата звернення: 07.03.2023).*
6. *Зовнішня торгівля товарами у 2022. Державна служба статистики України, 2022. URL: <https://ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 07.03.2023).*
7. *Іноземна підтримка України: дані з бази даних військової, фінансової та гуманітарної допомоги. Звіт німецького Кільського інституту світової економіки (IfW). URL: <https://cepr.org/voxeu/columns/foreign-support-ukraine-evidence-database-military-financial-and-humanitarian-aid> (дата звернення: 07.03.2023).*
8. Іщук С. О., Полякова Ю. В., Процевят О. С. *Структура та динаміка українського товарного експорту: регіональний вимір. Регіональна економіка, 2021. С. 20–28.*
9. *Логістика під час війни: як українському бізнесу організувати транспортні потоки. Інтернет видання, 2022. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-other_news/3566470-logistika-pid-cas-vijni-ak-ukrainskomu-biznesu-organizuvati-transportni-potoki.html (дата звернення: 07.03.2023).*
10. *Обух. В. Відновити експорт в умовах війни: складно, але життєве необхідно. Укрінформ, 2022. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3449529-vidnoviti-eksport-v-umovah-vijni-skladno-ale-zittevo-neobhidno.html> (дата звернення: 07.03.2023).*
11. *Основні довідкові дані, які використовуються в УВКБ ООН. URL: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine> (дата звернення: 07.03.2023).*
12. *Про заборону вивезення товарів з України на митну територію Російської Федерації: Постанова Кабінету Міністрів України № 1076 від 27.09.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1076-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 07.03.2023).*
13. *Про закриття морських портів: Наказ Міністерства інфраструктури України № 256 від 28.04.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0470-22#Text> (дата звернення: 07.03.2023).*
14. *Про застосування заборони ввезення товарів з Російської Федерації: Постанова Кабінету Міністрів України № 426 від 9.04.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/426-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 07.03.2023).*
15. *Про затвердження переліків товарів, експорт та імпорт яких підлягає ліцензуванню, та квот на 2022 рік: Постанова Кабінету Міністрів України № 1424 від 29.12.2021, URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1424-2021-%D0%BF#Text> (дата звернення: 07.03.2023).*

16. Про затвердження переліку лікарських засобів та медичних виробів, що ввозяться та постачаються на митну територію України під час воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 27.12.2022 № 1447. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennia-pereliku-likarskykh-zasobiv-ta-me-a1447?fbclid=IwAR2monvYbD8Z7PvVdfyQZcrQ7GfW-nJe6RnfB3LyMYYdstGIHp4xuQOxmKI> (дата звернення: 07.03.2023).

17. Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні»: Закон України від 24.02.2022 року № 2102-IX. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/T222102?an=2> (дата звернення: 07.03.2023)

18. Про зовнішньоекономічну діяльність: Закон України від 16.04.1991 № 959-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12#Text>. (дата звернення: 07.03.2023).

19. Про перелік товарів критичного імпорту: Постанова Кабінету Міністрів України № 153 від 24.02.2022. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-perelik-tovariv-kritichnogo-importu-153-240222> (дата звернення: 07.03.2023).

20. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2394-20#n69> (дата звернення: 07.03.2023).

21. Про тимчасове закриття деяких пунктів пропуску через державний кордон та пунктів контролю: Розпорядження Кабінету Міністрів України № 188-р від 26.02.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/188-2022-%D1%80#Text> (дата звернення: 07.03.2023).

22. Про тимчасові заходи лібералізації торгівлі, що доповнюють торговельні пільги, що застосовуються до українських товарів: Регламент (ЄС) Європейського Парламенту та Ради від 30.05.2022 № 2022/870. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv%3A0J.L_.2022.152.01.0103.01.ENG&toc=OJ%3AL%3A2022%3A152%3ATOC (дата звернення: 07.03.2023).

23. Регіональні обсяги зовнішньої торгівлі товарами у 2022 році / Державна служба статистики України. 2022. URL: <https://ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 07.03.2023).

24. Росія намагається спровокувати глобальну цінову кризу, та український експорт допоможе стабілізувати ринки – звернення Президента Володимира Зеленського / Офіс Президента України. 2022. URL: <https://www.president.gov.ua/news/rosiya-namagayetsya-sprovokuvati-globalnu-cinovu-krizu-ta-uk-74621> (дата звернення: 07.03.2023).

25. Скрипник С., Процевят О., Воронова О. (2022). «Особливості регулювання ЗЕД в умовах воєнного стану». *Економіка та суспільство*, 2022. – № 38. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1308> (дата звернення: 07.03.2023).

26. Статистичний експорт та імпорт товарів 2022 / Державна митна служба України, 2022. URL: <https://customs.gov.ua/en/statistika-ta-reiestri#reiestri> (дата звернення: 07.03.2023).

27. Швець. А. Роль ЄС у відновленні експортного потенціалу України в умовах війни. *Наукові інновації та передові технології*, 6(8), 447–458. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/nauka/article/view/1712> (дата звернення: 07.03.2023).

References

1. Brodberri S. and Harrison M. (2005). *The Economics of World War I*: Cambridge University Press, Cambridge, UK, 344 p.
2. *Business during War*, 2022. URL: https://export.gov.ua/business_during_war (accessed March 07, 2023).
3. Analytical team research of the Kyiv School of Economics (KSE), 2022. URL: <https://kse.ua/ua/about-the-school/news/zagalna-suma-pryamih-zbitkiv-zavdana-infrastrukturi-ukrayini-cherez-viynu-zrosla-do-mayzhe-138-mld/> (accessed March 07, 2023).
4. *Economy of Ukraine's regions in times of war: risks and directions for ensuring stability: scientific-analytical publication* / ed. by I. Storonyanska. Lviv, Dolishniy Institute of Regional Research of the National Academy of Sciences of Ukraine, 2022. 70 p.
5. *Save and Secure: How Logistics Changed in Ukraine During the War*. Online publication, 2022. URL: <https://mind.ua/openmind/20241674-zberegti-ta-zabezpechiti-yak-zminilasya-logistika-v-ukrayini-pid-chas-vijni>.
6. *Foreign trade in goods in 2022*. State Statistics Service of Ukraine, 2022. URL: <https://ukrstat.gov.ua/>.
7. *Foreign Support for Ukraine: Evidence from a Database of Military, Financial, and Humanitarian Aid*. Report from the Kiel Institute for the World Economy (IfW). URL: <https://cepr.org/voxeu/columns/foreign-support-ukraine-evidence-database-military-financial-and-humanitarian-aid>.
8. Ishchuk S. O., Polyakova Y. V., Protsyvat O. S. (2021). Structure and dynamics of Ukrainian commodity exports: regional dimension. *Regional Economy*, 20–28.
9. *Logistics during War: How Ukrainian Businesses Can Organize Transportation Flows*. Online publication, 2022. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-other_news/3566470-logistika-pid-cas-vijni-ak-ukrainskomu-biznesu-organizuvati-transportni-potoki.html.
10. Obukh V. (2022). Restoring exports in times of war: difficult, but vital. *Ukrinform*, 2022. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3449529-vidnoviti-eksport-v-umovah-vijni-skladno-ale-zittevo-neobhidno.html>.
11. The main reference data used by UNHCR Ukraine. URL: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>.

12. On the prohibition of the export of goods from Ukraine to the customs territory of the Russian Federation: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 1076 of 27.09.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1076-2022-%D0%BF#Text>.

13. On the closure of seaports: Order of the Ministry of Infrastructure of Ukraine No. 256 of 28.04.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0470-22#Text>.

14. On the application of the ban on the import of goods from the Russian Federation: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 426 of 09.04.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/426-2022-%D0%BF#Text>.

15. On the approval of lists of goods, the export and import of which is subject to licensing, and quotas for 2022: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 1424 of 29.12.2021, URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1424-2021-%D0%BF#Text>.

16. On the approval of the list of medicines and medical devices imported and supplied to the customs territory of Ukraine during martial law: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of 27.12.2022 No. 1447. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennia-pereliku-likarskykh-zasobiv-ta-me-a1447?fbclid=IwAR2monvYbD8Z7pVvdfyQZcrQ7G1w-nJe6RnfB3LyMYdstGIHp4xuQOxmKI>.

17. On the approval of the Decree of the President of Ukraine «On the Introduction of Martial Law in Ukraine»: Law of Ukraine No. 2102-IX of 24.02.2022. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/T222102?an=2>

18. On foreign economic activity: Law of Ukraine No. 959-XII of 16.04.1991. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12#Text>.

19. On the list of critical import goods: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 153 of 24.02.2022. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-perelik-tovariv-kritichnogo-importu-153-240222>.

20. About the legal regime of martial law: Law of Ukraine dated 12.05.2015 № 389-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2394-20#n69>.

21. On the temporary closure of certain checkpoints across the state border and control points: Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine № 188-r dated 26.02.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/188-2022-%D1%80#Text>.

22. About temporary measures to liberalize trade complementing trade preferences applied to Ukrainian goods: Regulation (EU) of the European Parliament and of the Council dated 30.05.2022 № 2022/870. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv%3AOJ.L_.2022.152.01.0103.01.ENG&toc=OJ%3AL%3A2022%3A152%3ATOC.

23. Regional volumes of foreign trade in goods in 2022 / State Statistics Service of Ukraine. 2022. URL: <https://ukrstat.gov.ua/>.

24. Russia is trying to provoke a global price crisis, and Ukrainian exports will help stabilize the markets – statement by President Volodymyr Zelensky / Office of the President of Ukraine. 2022. URL: <https://www.president.gov.ua/news/rosiya-namagayetsya-sprovokuvati-globalnu-cinovu-krizu-ta-uk-74621>.

25. Skrypnyk S., Protsievat O., Voronova O. (2022). «Features of regulation of foreign economic activity in conditions of martial law.» *Economics and Society*, 2022. № 38. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1308>.

26. Statistical export and import of goods in 2022 / State Customs Service of Ukraine, 2022. URL: <https://customs.gov.ua/en/statistika-ta-reiestri#reiestri>.

27. Shvets A. The role of the EU in restoring Ukraine's export potential in wartime. *Scientific innovations and advanced technologies*, 6(8), 447-458. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/nauka/article/view/1712>.

ДАНІ ПРО АВТОРА

Шугалій Анатолій Михайлович, аспірант, ПВНЗ «Європейський університет», м. Київ, Бульвар академіка Вернадського, 16 В, м. Київ, 03115, Україна
e-mail: shugaliyam@gmail.com
orcid.org/0009-0000-7526-7795
Researcher ID: HPC-7152-2023

DATA ABOUT THE AUTHOR

Shuhaliy Anatolii, postgraduate student, Private Higher Education Establishment «European University», Kiev, 16 V, Academician Vernadskyi Boulevard, Kiev, 03115, Ukraine
e-mail: shugaliyam@gmail.com

Рецензент: **Шульга Ольга Антонівна**, завідувач кафедри економіки, фінансів і обліку ПВНЗ «Європейський університет», доктор економічних наук, доцент.